

KIYIM-KECHAK NOMLARI TARIXIGA BIR NAZAR

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i06.023>

Aytmuratova Eleonora Baxitovna
eleonoraaytmuratova1988@ gmail.com
QDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada kiyim-kechak nomlari tarixiga oid ma'lumotlar haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, har bir xalqning kiyim-kechaklarning o'ziga xos turlari va nomlarining shakllanishi tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: kiyim-kechak, naqsh, rang, mato, milliy, madaniyat, leksika

A LOOK AT THE HISTORY OF CLOTHING NAMES

Aytmuratova Eleonora Baxitovna
eleonoraaytmuratova1988@ gmail.com
KSU

Abstract: This article discusses information about the history of clothing names. The formation of specific types and names of clothing of each nation is also analyzed.

Keywords: clothing, pattern, color, fabric, national, culture, lexicon

Kiyim-kechak jamiyatning etnik va milliy madaniyatining muhim unsurlaridan biri hisoblanadi. Qadimgi davrlardan boshlab turli sivilizatsiya vakillari orasida jamiyatning rivojlanish darajasi, iqlim sharoitlari va ijtimoiy tuzilmaning o'ziga xos xususiyatlari tufayli kiyim-kechak turlari va tafsilotlarida sezilarli farqlar mavjud bo'lgan.

Kiyim-kechak inson hayotida muhim o'rin tutib, muayyan hududning tabiiy-iqlim sharoiti bilan chambarchas bog'liq. Har bir xalq tarixan ma'lum bir hudud bilan bog'liq bo'lib, bu tilda turli xil kiyim-kechaklarni ifodalovchi so'zlarning paydo bo'lishi orqali o'z aksini topgan. Tabiiy iqlimning o'ziga xos xususiyatlari har bir xalqning etnik o'ziga xosligining bir qismi bo'lgan kiyim-kechaklarning o'ziga xos turlari va nomlarining shakllanishiga yordam bergan.

Kiyim-kechakning etnik-ijtimoiy hodisa sifatidagi tarixi, uning umumiy sivilizatsiya jarayonidagi o'rni ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Turli etnos va xalqlarda kiyim-kechak tarixining asosiy bosqichlari haqidagi ma'lumotlarni N.M.Kaminskaya [1.127], M. G.S.Gorina [2.183], T.P.Neklyudova [3.335], R.P.Gnedich [4.493], X.V.Yanson [5.512] kabi olimlarning tadqiqot ishlarida kuzatish

mumkin. Kiyim-kechak xalqlarning tarixiy shakllanish va ijtimoiy- madaniy takomilini o'zida mujassam etganligi bois tarixga bir nazar tashlaymiz.

Nil vodiysida istiqomat qilgan qadimgi misrliklar issiq iqlim tufayli ko'p miqdordagi kiyim-kechakka ehtiyoj sezmaganlar. "Qadimgi podsholikda (miloddan avvalgi 3000-2400-yillar) erkaklar kiyimi belga mahkamlanadigan zig'ir yoki teridan tikilgan peshbanddan iborat bo'lgan. U sxenti deb atalgan. Ranefer haykalidagi sxenti yon tomondan plissirovka bilan bezatilgan bo'lib, bu fir'avn va zodagonlarning kiyimlarini oddiy misrliklarnikidan ajratib turgan. Ayollarning kiyimlari to'piqdan ko'krakkacha tanani o'rab turuvchi va bir yoki ikkita tasma bilan ushlab turiladigan bir bo'lak matodan iborat bo'lgan. Bu kiyim kalaziris deb atalib, shakli malika uchun ham, cho'ri uchun ham bir xil bo'lgan. Kiyimdagi ijtimoiy tabaqalar farqi faqat mato sifatida namoyon bo'lgan" [1.7].

Qadimgi Yunoniston madaniyatidagi inson go'zalligining estetik g'oyasi ruh va tana uyg'unligiga asoslangan edi. Yunonlar o'z kiyimlari uchun yumshoq, egiluvchan va yaxshi o'raladigan matolardan foydalanganlar. Erkaklar kiyimi ikki qismdan: xiton va gimatiydan iborat bo'lgan. Bizning tushunchamizga ko'ra, xiton ichki kiyim vazifasini o'tagan. Ilk davrdagi ayollar xitonining (dorik xitonining) o'ziga xos xususiyati uning yuqori qismining diploidiy deb ataladigan bukilgan joyidir. U asosan kiyimda bezak vazifasini bajargan bo'lib, kashta, applikatsiya va rangli naqshlar bilan bezatilgan, ba'zan boshqa rangdagi matodan ham tayyorlanishi mumkin bo'lgan.

Ossuriylarning asosiy kiyim turi (miloddan avvalgi IX-VII asrlarda) tirsakkacha yoki undan pastroqqacha yaxlit bichilgan yengli qandi ko'ylagi edi. Ko'ylakning uzunligi tizzagacha yetardi, sonlar atrofiga keng belbog' bog'lanardi. Mato sifati, bezaklar, kiyimlarning uzunligi va bir vaqtning o'zida kiyiladigan kiyimlar soni insonning ijtimoiy mavqeyiga qarab belgilanardi. Bittadan ortiq kiyim kiyish huquqi faqat podshohdagina bo'lardi [6.167]. Bunda xulosa chiqarsak bo'ladiki, kiyimlar qadim tarixdan nafaqat insonning tana a'zolarini yopish uchun ishlatilgan, balki jamiyatdagi ijtimoiy mavqeyini belgilab bergan. Ushbu tendensiya hozirgi kungacha davom etmoqda.

Dunyoning eng qadimgi mamlakatlaridan biri bo'lgan Hindistonda eramizdan avvalgi II asrdayoq paxta tolasidan tayyorlangan shaffof matolar ishlab chiqarilgan bo'lib, ular indigo, qirmiz va ro'yan kabi mustahkam va yorqin bo'yoqlar bilan bo'yalgan. Tarixiy manbalarga ko'ra, qadimgi davrlarda erkaklar tanasining yuqori qismini yopmagan, pastki qismini esa sonlarga belbog' va kamar yordamida mahkamlanadigan dxoti deb ataladigan mato bilan o'raganlar. Erkaklar kiyimining boshqa qismlari salla va rupan plashidan iborat bo'lgan. Salla ham, rupan ham to'g'ri to'rtburchak shaklida bichilgan mato bo'laklaridan iborat edi. Ayollar kiyimida, xuddi erkaklarnikidek, drapirovka qilingan kiyimlar ustki va ochiq kiyimlar bilan uyg'unlashgan. Qadimgi davrlarda ayollar kiyimi ham bel bog'lami va drapirovka

qilingan matodan iborat bo'lgan. Ayollarning drapirovka qilingan kiyim turlaridan biri - sarining paydo bo'lishi ham juda qadim zamonlarga borib taqaladi [1.13].

Xitoy xalqning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining o'ziga xos jihatlari, uning falsafiy ta'limoti ko'p asrlar davomida xitoy kiyimining ramzlari va shakllarini belgilab bergan asosiy xususiyatlarni shakllantirdi. Qadim zamonlardan beri xitoycha (erkaklar va ayollar) libosining asosini uzun ishton hamda chapdan o'ngga qarab o'raladigan va bog'ichli erkin ko'ylak yoki to'n tashkil etgan. Ishtonlar belga mato kamar bilan mahkamlangan. Ko'ylak va to'nning qo'ltiq ostidan torayib boruvchi va manjetlar bilan bezatilgan qopsimon yenglari bo'lgan [1.17].

Kiyim-kechak bilan bog'liq leksika xalqning moddiy va qisman ma'naviy madaniyatining in'ikosi sifatida turkiy xalqlarga bag'ishlangan manbalar va maxsus adabiyotlarda keng o'rin olgan. Turkiy xalqlar etnografiyasi, folklori, tarixi, adabiyoti va tilini o'rganuvchi tadqiqotchilar u yoki bu darajada kiyim-kechak mavzusiga murojaat qilishgan, bu esa bilvosita leksikaning ushbu qatlamiga tegishli bo'lgan [7.73-88]. Turkiy tillar tarixiga oid kiyim-kechak leksikasiga e'tiborimizni qaratsak.

Shubhasiz, turkiy xalqlarning kiyim-kechak va zeb-ziynat nomlarini o'rganish o'rta asrlardayoq boshlangan. Bu borada, ayniqsa, Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" nomli leksikografik asari alohida ahamiyatga ega. Ushbu lug'atda qarindoshlik, harbiy ish, chorvachilik, astronomiya, etnonimlar, somatizmlar, fitonimlar, toponimlar, metall va mineral nomlari, temirchilik, turli o'yinlar, musobaqalar, uy-ro'zg'or buyumlari, idish-tovoq, oziq-ovqat, asbob-uskunalar, uzunlik va og'irlik o'lchov birliklari, valyuta va xalq taqvimini bilan bog'liq atamalardan tashqari, kiyim-kechak bilan bog'liq leksika, shuningdek, turli matolar nomlari ham keltirilgan [8.445].

Sharafuddin Ali Yazdiy «Zafarnoma» asaridagi kiyim-kechak va bezak buyumlarini o'rgangan A. Primov quyidagi fikrlarni keltiradi: xalqimizning milliy kiyimlari o'sha davrda ham dunyoga mashhur bo'lganini, ularning nomlarini o'rganish esa o'sha davr tilining xususiyatlarini ochib berishga xizmat qilishini ta'kidlayd [9.106-11].

Turkologik tadqiqotlarda kiyim-kechak lug'atini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, bu mavzu uzoq tarixga ega bo'lib, mazkur lug'at qatlamini yorituvchi ko'plab asarlarni o'z ichiga oladi. Masalalar nafaqat til xususiyatlariga, balki muayyan xalqlarning tarixi, etnografiyasi va madaniyati jihatlari ham taalluqlidir. Turli etnoslarning kiyim-kechaklari o'ziga xos va betakror bo'lib, ularning shakllanishi ko'plab omillarga bog'liq: tarixiy sharoit, dunyoqarash, iqtisodiy aloqalar, kundalik turmush tarzi, urf-odatlar, go'zallik ideallari va tabiiy-iqlim sharoitlari.

Xulosa qilib aytganda, turkiy xalqlarning kiyim-kechaklari soddaligi va badiiy yaxlitligi bilan ajralib turadi. Ular etnik did, ideal va tasavvurlarni ifodalab, ham badiiy,

ham madaniy qadriyat hisoblanadi. Bundan tashqari, ular orqali har bir xalqning moddiy va ma'naviy madaniyatining o'ziga xos jihatlari namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Каминская, Н.М. История костюма / Н.М. Каминская. - М.: Издательство «Легкая индустрия», 1977. - 127 с.
2. Горина, Г.С. Народные традиции в моделировании одежды / Г.С. Горина. - М., 1974. - 183 с.
3. Неклюдова, Т.П. История костюма / Т.П. Неклюдова. - Ростов-на-Дону, 2004. - 335 с.
4. Гнедич, Р.П. Всемирная история искусств / Р.П. Гнедич. - М.: «Современник», 1996. - 493 с.
5. Янсон, Х.В. Основы истории искусств / Х.В. Янсон. - СПб.: АОЗТ «Икар», 1996. - 512 с.
6. Чжан, Линь Язык моды: тематическая группа «Наименования предметов одежды» в семантико-структурном и социокультурном аспектах [Текст] : дис. ... канд. филол. наук / Линь Чжан. - СПб, 2015. -167с. 33-с
7. Karabaev, G.R. Abdullina, Z.K. Ishkildina // Mediterranean journal of social sciences. - Rome-Italy, MCSER Publishing. - Vol 6. №3. - S3. - May 2015. - 73-82 pp.
8. Кашгари, М. Девону лугат ит-турк. В 3 т. / М. Кашгари. - Т.1. - Ташкент, 1960. - 156 с.; Т. 2. - Ташкент, 1963. - 445 с.
9. Primov A. Sharafuddin Ali Yazdiyning «Zafarnoma» asaridagi kiyim-kechak va bezak buyumlari leksikasi. "Ilm sarchashmalari" ilmiy-metodik jurnal, 2020 y., 2-son, -B. 106-110;